

УДК 159.924.7–055.52 + 159.9.018.2: 316.614.5–058.837
doi: 10.15330/psp.23.58–66

Олена Яцина

МЕТОД ОБҐРУНТОВАНОЇ ТЕОРІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРАКТИК ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА БАТЬКІВСТВА

У статті розкриваються результати дослідження практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства методом обґрунтованої теорії. Аналіз текстових сегментів автонаративів розкриває суб'єктивні складові процесів конструювання практик і самореференції ідентичностей. За результатом дослідження трансформації практик пояснюються особливостями феномену самореферентної ідентичності, зокрема, моделей: «мімікрійної», «стилізованої», «інклюзивної», «транспарентної».

Робиться висновок, що маркованість практик моделями множинних ідентичностей увиразнює індивідуальність їхніх смислів і характеризує ідентичності як непоступальні і непрогнозовані дискурсивні утворення.

Ключові слова: автонаратив, гендер, самореференція ідентичностей, цінність, функція, мотивація.

The article reveals the features of the study of the practices of marriage and family partnership and paternity using the method of a reasonable theory.

The article reveals the features of the study of postmodern transformations of the practices of marriage and family partnership and paternity. The empirical material for the analysis of the studied issues is represented by the texts of auto-narratives, obtained by interviewing and an array of text data from Internet sources. The formed sampling of materials provides the maximum information for identifying categories and subcategories that form part of the theoretical concept of research on the construction of practices and the identities formed in them. Thematically grouped versions of codes and categories reveal the informants' vision of themselves in the reconstructed experience of the relationship: matrimonial / partner / parental. The peculiarity of the research is the unity of the textual and contextual components of the narrative and discursive approaches. Such a technique allows one to see the ratios of the individual experience of constructing practices and the identities formed in them and their contextual conditioning of discourses.

Analysis of textual story fragments includes: 1) identification of code variants, categories, relationships, strategies, etc., and combining them into paradigm models, 2) analysis of texts and their linguistic features, which allows determining the degree of transitivity. The text analysis procedure is carried out according to the following scheme: 1) the name of the practice, 2) the

motive / meaning of the design, 3) the relationship, 4) the values, 5) the functionality, 6) the role and identity.

The analysis of textual segments of autonarativs reveals the subjective components of the processes of constructing practices and self-reference identities. It was found that the relationship between conditions and actions determines strategies and shows the limits of identification. It makes possible to conclude that the process of self-referencing is coordinated by the content of one's own experiences and cannot be determined from the stereotypical behavioral framework of the functioning of roles. It is revealed that self-referencing of identities does not have a rigid binding sex – gender. The conditions that contain the data of certain substantive codes that conceptualize self-reference identities are highlighted. A variety of strategies in practice is considered as a sign of the current and flexible self-referential process of identity. It is proved that the processes of constructing practices and self-reference of identities are carried out according to different paradigm features. The revealed connections between the categories «motivation» and «self-reference», «value» and «self-reference», «function» and «self-reference» indicate interdependence of the processes of constructing practices and self-reference of identities. According to the results of the research, the transformation of practices is explained by the peculiarities of the phenomenon of self-referential identity, in particular, the models: «mimic», «stylized», «inclusive», «transparent».

It is concluded that the marking of practices with models of multiple identities emphasizes the individuality of their meanings and characterizes identities as unyielding and unpredictable discursive formations.

Keywords: *autonarativ, gender, self-referencing of identities, value, function, motivation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Погляди на шлюбно-сімейні стосунки пов'язані із тим, що сучасна людина сприймає світ через переконаність у вичерпаності по відношенню до себе будь-яких універсалій, зміни метанаративів, що претендують на панування системи поглядів, цінностей, патернів поведінки у стосунках чоловіків / жінок. Суттєво, що вони проявляються як загальні тенденції у контексті цивілізаційних проблем: зниженні офіційної шлюбності, народжуваності, збільшенні нереєстрованих союзів, зростанні розлучень, тощо. Зазначене дозволяє вважати, що в умовах постмодерної соціальності легітимація соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства відтворює запити на різний формат стосунків, в яких конструюються множинні ідентичності.

Відтак логічно постає питання про стратегії конструювання суб'єктом власного життя у сучасному соціокультурному просторі. Розв'язання питань дозволить виявити тенденції перетворень в інститутах сім'ї, шлюбі і батьківстві, партнерстві, дасть нове розуміння механізмів, процесів, категорій, котрі відтворюють характер змін, та уможливить ефективну діяльність психологів, соціальних працівників у роботі з шлюбними/ партнерськими парами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемне поле досліджень визначається розвідками змін в соціальних інститутах сім'ї, шлюбу, батьківства, спрямованих на аналіз гендерних аспектів сімейних ролей та цінностей жіночого начала (З.М. Кодар, М.С. Хрустальова), особливостей сімейного життєконструювання в цивільних взаєминах та офіційному шлюбі (О. Кляпець, Ю. Чаусова), сексуальної поведінки і одностатевих сімей (Г.С. Кочарян, М.О. Коніна, А.Б. Холмогорова та ін.).

Дослідниця К. Недбалкова відмічає, що з одного боку, сім'я функціонує як універсальна, природна, непохитна основа суспільства, а з іншого боку, дозволяє побачити щоденні «домовленості» й «продукування» сім'ї, де конкретна повсякденна дія, вписана в певний контекст і пронизана смыслом, не є «вільним вибором» конкретної особи, але завжди структурована соціальною системою та категоріями значень і смислів. Так, сім'я є і результатом конкретних дій конкретної особи, і водночас основоположним принципом соціальної реальності [5, с. 133].

Ю.В. Савельєва всупереч «сталій моделі сім'ї як структури» відмічає визначальність «процесуального характеру сім'ї (сім'єутворення)». Висувається думка про те, що онтологія стосунків прийшла на зміну ствердженню субстанціональних якостей, бо точкою відліку стає не суб'єкт зі своїми субстанціональними якостями, а ті відносини, які ним вибудовуються» [4, с. 29]. Процесуальний аспект життя сім'ї підкреслюється і в публікації Д. Кутузової, де наголошується на тому, що «уявлення про сім'ю конструюються людьми з урахуванням умов часу, місця і соціального контексту», уможливаючи дистанціювання від звичної стурбованості структурою і функціями сім'ї на користь різноманітних варіантів переживання того, що означає «бути сім'єю» [3].

М. Айхлер (Eichler, 1997) розглядає, моделі сім'ї як «моделі соціальної відповідальності», яким на зміну приходять «моделі індивідуальної відповідальності», що зменшують міжстатеві відмінності у правах і обов'язках, роблять не обов'язковим шлюб, уможливають виконання батьківських і подружніх обов'язків іншими людьми, тощо [1, с. 277].

Зазначені позиції, на наш погляд, відтворюють реальність, де руйнується класично-традиційна структура сім'ї, шлюбу, батьківства, утворена на ціннісно-нормативній єдності, і уможливується конструювання різних практик на інших пояснювальних основах. Окреме питання в цьому контексті становить конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Мета і завдання дослідження полягають у розкритті методом обґрунтованої теорії особливостей конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства та множинних ідентифікацій. Ставиться завдання з допомогою методу обґрунтованої теорії розкрити особливості процесу взаємозалежності практик та ідентичностей: визначити умови творення і дії / взаємодії, що супроводжують процес розрізнення, які обираються стратегії і, як наслідки самореференції ідентичностей позначаються на поліфонічному репертуарі практик.

Виклад основних положень. За даними теоретичного аналізу утворення ідентичностей є результатуємим по відношенню до комунікативних ситуацій. Справедливо вважати, що зазначене так само є вірним і до конкретної ситуації – життєвої історії. Тому для емпіричного дослідження трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства не здається суперечливим поєднання аналізу особистих історій і пов'язаних із ними практик та ідентичностей, де дискурс несе своє навантаження в їхньому творенні. У даному контексті дискурс представляється як «унітарний простір, що задається мотиваційно-аксіо-

логічними констеляціями, котрі, будучи динамічним імпульсом, докладеним до фонових знань, забезпечують рухливість соціальних конструкцій реальності» [2]. А практики вказують на охопленість суб'єктів процесом комунікації, сконструйованим певним дискурс-середовищем. Відтак, поєднання нарративного і дискурсивного підходів до аналізу практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства дозволить нам побачити співвідношення осмислення особистого досвіду конструювання практик й утворених в них ідентичностей та їхню контекстуальну обумовленість дискурсами.

Вибірка для методу обґрунтованої теорії утворювалася із текстів розповідей (автонарративів), отриманих шляхом інтерв'ювання, та із масиву текстових даних, отриманих з інтернет-джерел.

Теоретична вибірка, за словами авторів методу ОТ – Б. Глезера, А. Страусе, означає процес відбору даних, де суміщено збір, кодування й аналіз даних. Виходячи з проблематики дослідження, вона фокусувалася на аналітиці текстових даних з тем: «сім'я», «шлюб», «партнерство», «батьківство», що активно обговорюються споживачами інтернет-ресурсу – ключового електронного комунікаційного засобу. Вибір автонарративів з Інтернет-форумів як емпіричний матеріал приваблює безмежною можливістю дізнатися про думки, погляди користувачів, незалежно від освіти, професії, віку, статі, сексуальних уподобань, скеровуючись тільки цікавістю проблематики. Тематичні форуми збирають, як правило, найбільш активних представників цільової аудиторії, які по-різному інтерпретують зміст теми, і у такий спосіб створюють контексти соціальних практик.

Інформативний ресурс предмету дослідження утворився із кейсів різних комунікативних ситуацій: публічних дискусій на Інтернет-блогах, обговорень груп чайлд-фрі, проекту polyamory.progressor.ru, діяльності організації «Гей-альянс Україна» та молодіжного ЛГБТ-центру «Квир Хоум Киев». Відтак, валідність текстових матеріалів і можливість якісного аналізу його смислів забезпечуються особливостями соціальної структури мережі, що утворюється із множини акторів і сукупності зв'язків, у які вони є включеними.

Щоби визначити межі і характеристики змістового наповнення кодів, нами проаналізовано назви носіїв інформації, проблемно-тематичне спрямування яких відповідає предмету нашого дослідження. У першу чергу, зверталася увага на назви: «Повторний шлюб та зведені батьки», «Поліаморія – Історія змін сім'ї і сімейних цінностей», в яких містяться різні концепти: шлюб та батьківство, поліаморія та сімейні цінності. Відмічаємо, що поєднання в заголовках категорій диспозиції сімейності (за М. Фуко, це єдність дискурсу, конституювальних практик і соціальних стосунків) та категорій дискурсивних практик, вказують на співіснування у соціальній реальності різних ПШСПБ. Локальний семантичний аналіз заголовків: «Разом – нудно, нарізно – скучно», «Плюси й мінуси гостьового шлюбу», «Життя без дітей: чайлдфрі по-українськи», «З чистого аркуша, або Вдруге під вінець», «Спроба номер два, або Підводні рифи повторного шлюбу» виявляє, що стратегією зв'язку між концептами шлюбу та сім'ї є мотиви й цінності, підсилені контрастністю мовних конструкцій: плюси-

мінуси, підводні рифи, спроба номер два, з чистого аркуша. Як риторичні запитання, що не мають однозначної відповіді й у свідомості користувачів формують різні смисли, несуть назви: «Навіщо жінці потрібна сім'я?», «Поліаморія – кохання майбутнього?», «Два тати у маляти – це нормально?», «Цивільні партнерства чи «гей-шлюб», «Сім'я ХХІ століття: хай розцвітають усі квіти? Гомосексуальна сім'я – далі зі всіма зупинками...», «Гостьовий шлюб: збереження свіжості стосунків чи уникнення...». З цього робимо висновок, що назви містять повідомлення про зміни в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, тлумачення змісту котрих є неоднозначним. Проблемно-тематичне спрямування заголовків медіа-текстів увиразнюється різною оцінкою ставлення до них: негативністю, нейтральністю, збалансованістю. У цьому вбачаємо актуальність проблематизацій смислів дискурсивних практик (гомосексуальної сім'ї, поліаморії) з метою виявлення семіотичних трансформацій. Смысл назв (об'єктів семіотизації) розуміється як вияв співвідношень між кодами, що вказують на наявну імпліковану інтригу – невизначеність, характерну ознаку сучасної реальності. Виявлено, що зміст периферії утворюють релевантні коди, що зумовлюють смислотвірну особливість трансформацій в означуванні практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що ми не розмежовували моделі ідентичностей на жіночі / чоловічі. Виявлені моделі є мішані, що дозволяє не прив'язуватися до дихотомії чоловіче / жіноче як гендерному стереотипу і орієнтуватись на вирізнені й означені у процесі самореференції ідентичності як такі, що відповідають індивідуальності і своєрідності суб'єктів у значущій комунікативній ситуації. Самореференція ідентичностей утворюється із процесуальних операцій самовизначення, самопізнання, самотворення, самовідтворення і самоздійснення у актуально значущих комунікативних ситуаціях, за результатами яких конструюються множинні типи ідентичностей.

Процедура аналізу методом обґрунтованої теорії виявляє тематичні варіанти кодів та категорії, задані межами аналізу інтерв'ю та утвореним всередині цих меж контентом, що розкриває індивідуальний досвід вибудовування подружніх / партнерських / батьківських стосунків й умови розрізнення в них моделей самореферентних ідентичностей.

У процесі дослідження автонаративів виникли категорії, які вибудовані в межах парадигмального взаємозв'язку. За допомогою механізму суб'єктивної рефлексії, джерела центральної категорії феномену (процес самореференції ідентичності) стосунки, пов'язані із ними мотиви, цінності, ролі, функції співвідносяться із тим, що наратори відчувають у реконструйованих комунікативних ситуаціях практик.

Зв'язок між умовами і діями визначає стратегії і показує межі ідентифікації. Зокрема, реконструкція норми, де чоловік – захисник дружини, сім'ї, а роль дружини бути «за мужем», визначає стратегію дій / взаємодій: *хотілося захисту; чоловіка немає – захисту немає*, підкреслюючи у такий спосіб інституціональні засади утворення шлюбу та сім'ї. Аналіз текстових сегментів автонаративів розкриває важливість операцій самопізнання та самовизначення

по відношенню до прийняття / заперечення, ідентифікації / відчуження традиційних норм, стереотипів, ролей, цінностей і функцій, що в комунікативних ситуаціях стають індикаторами конструйованих практик та ідентичностей. Так, вербальні конструкції, типу «*зневаження мною як жінкою, як мамою*» вказують не тільки на результат самореференції ідентичностей жінки і матері, а й ілюструють процес перетворення зовнішніх змінних – культурно-обумовлених предикторів смислів у важливі індивідуально-особистісні та емоційно-чутливі особистісні складові конструювання практик. Зазначене справедливо по відношенню до того, що седиментований досвід про роль і функції жінки, дружини як частина загального знання про шлюб та сім'ю змінюються. З чого робимо висновок, що процес самореференції координується змістом власних переживань і не може бути визначений за приписами, стереотипізованими поведінковими рамками функціонування ролей.

З текстових джерел автонаративів виділено умови, які містять в собі дані певних субстантивних кодів (Б. Глезер). У них міститься інформація для позначення категорій та виявлення субкатегорій як теоретичних кодів, що концептуалізують самореферентні ідентичності. Виявлено, що каузальними умовами розрізнення ідентичностей є виконання функціонально-рольових дій в різних аспектах шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Категоризовані умови цільових дій: *довіра, статус, примус, добровільність, домовленість, відкритість* вказують межі самореференції ідентичностей. Патерни соціально відтворених взірців як засвоєних седиментованих знань не виявили вираженого зв'язку із самореферентністю, що вказує на те, що процес самореференції координується змістом власних переживань.

У відповідь на ситуацію, умови можуть змінюватися настільки, що викликають відповідні зміни дій / взаємодій та стратегій. Їхнє розмаїття в практиках шлюбно-сімейного партнерства є ознакою плинного і гнучкого до ситуацій процесу самореференції ідентичностей. Тому у відповідь на зміну ситуації, що означає зміну каузальних умов, змінюються і стратегії, і результат процесу – типи самореферентних ідентичностей.

Досліджено, що процеси конструювання практик і самореференції ідентичностей здійснюється за різними парадигмальними особливостями. Так, у самовизначенні ідентичності домінантними можуть бути культурно-обумовлені предиктори, за якими відтворюються патерни взірців засвоєних седиментованих знань. Виявлено зв'язок між самореферентними ідентичностями та індивідуально-особистісними і емоційно-чутливими предикторами смислів практик. Зокрема, смислом поліаморних стосунків стає отримання сексуального досвіду і самопізнання, самовизначення та самоздійснення сексуальної ідентичності. Зазначене є суб'єктивною складовою конструювання практик сексуального партнерства, що артикулює індивідуальність смислу конструйованої практики і цінність саморозкриття, підкріплену відкритим зізнанням своєї сексуальної ідентичності. Узагальнюється, що маркованість практик множинними ідентичностями увиразнює індивідуальність їхніх смислів і характеризує ідентичності як непоступальні і непрогнозовані дискурсивні утворення. Розрізнені чи то за

ознаками статі, чи то сексуальності, чи то гендеру, вони демонструють розрив зв'язку між категоріями «стать», «гендер», «ідентичність».

Виявлені зв'язки між категоріями: «мотивація» та «самореференція», «цінність» та «самореференція», «функція» та «самореференція» вказують на взаємозумовленість процесів – конструювання практик та самореференції ідентичностей. Результат дослідження вказує на особливість феномену самореферентної ідентичності, що розкривається у різності її моделей:

1) модель «мімікрійної» самореферентної ідентичності утворена як наслідування засвоєних у процесі соціалізації седиментованих знань про соціальну норму стосунків у сім'ї, шлюбі, батьківстві. У ній змістовно представлені такі категорії, як «приписи», «норма», «стереотипи», «цінності» та «функції» класично-традиційної сім'ї, патерни поведінки, що наслідують досвід стосунків подружжя. У цій моделі загострюються відчуття належності / неналежності, відповідності / невідповідності соціальному статусу і патернам нормативної поведінки відносно культурно заданих рольових ідентифікацій і тим, як це відчуває і переживає особистість, намагаючись конструювати свою ідентичність. Відбувається порівняння себе з образами суб'єктів у ролях матері, дружини, жінки. Сприйняття норми через примус відповідності тим чи іншим стандартам функціонально-рольової інтеракції в шлюбно-сімейних практиках вказує на розмитість рольових ідентифікацій по відношенню до себе, що супроводжуються емоційно негативними переживаннями. У цьому специфічному змісті комунікативних ситуацій, що мають місце в практиках цивільного партнерства, нуклеарної / бінуклеарної сім'ї, самореференція множинних ідентичностей не проявляється, залишаючи «мімікрійну» модель на межі розриву між тим, що «треба, але є мені чужим» і тим, що «є моїм, але не є правилом для всіх»;

2) модель «стилізованої» самореферентної ідентичності утворена із вибірково засвоєних седиментованих знань, що виявляються як стилізовані під норму змінені конструкти практик партнерства і батьківства та конструйовані в них множинні ідентичності. У ній змістовно представлені стандарти дихотомії чоловіче / жіноче як такі, що в уявленнях суб'єктів про себе увиразнюють ситуацію, коли «ти це робиш і я це роблю», тому що ми соціалізовані на стереотипах: стать–гендер–ідентичність, але при цьому кожен відстоює свою межу приватності / автономності. Це дозволяє подружжю / партнерам «вибірково фрагментарно» виявляти типи самореферентних ідентичностей, іманентні комунікативним ситуаціям. Так, особистісно значущі ситуації, пов'язані із ustalеним способом життя (традиції клубних вечірок з дівчатами; чоловічі захоплення, пов'язані із переглядом спортивних змагань, тощо) вказують, що самореференція ідентичностей здійснюється за умови віддаленості / автономності від стандартів рольової поведінки, зумовлених «статусом». «Стилізованість» моделей ідентичностей розкривається у цілеспрямованому поєднанні різних типів ідентичностей, що розкриваються в різних сферах життя партнерів: господарській, сексуальній сфері відпочинку та ін. По відношенню до себе це виражається у прийнятті своєї різності через множинні ідентичності, що

мають місце в практиках цивільного партнерства, моносім'ях, дистантних сім'ях;

3) модель «інклюзивної» самореферентної ідентичності утворена внаслідок самопізнання, самовизначення і самоздійснення шляхом експериментування в окремих сферах сімейних практик (сексуальній, господарській, виховній, репродуктивній). Пов'язана із наголошенням індивідуальності, а тому опозицією до традицій, ритуалів, функціонально-рольових стереотипів. «Інклюзивна» модель артикулює свою самобутність і несхожість у різноманітності стосунків, дій, вчинків в різних сферах подружнього/партнерського життя. Щоби почувати себе комфортно, бути конкурентоспроможним, економічно самостійним і вільним від побутових клопотів, модель «інклюзивної» самореферентної ідентичності змінює норми і утворює свої правила дій / взаємодій у подружжі / партнерстві, увиразнених у практиках кар'єрних / бікар'єрних шлюбів, гостьових шлюбів, сімей вихідного дня, поліаморних партнерствах.

4) модель «транспарентної» самореферентної ідентичності орієнтована на вільне, автономне, прозоре самотворення і самоздійснення в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Змістовно зазначена модель представлена такими суб'єктивними компонентами індивідуально-особистісних і емоційно-чутливих предикторів, як «смысл», «почуття», «духовна близькість», «свобода», що пов'язані із самовизначенням і самоздійсненням множинних ідентичностей. Індикаторами моделі «транспарентної» самореферентної ідентичності є непрогнозованість і не поступальність у бажанні «жити для себе» і «бути самим собою».

Висновки. Таким чином, процедура обґрунтованої теорії, примінена до текстів нарративних історій, в рамках котрих відбувається самореференція ідентичностей, висвітлила проблематизації, що виникають у відповідь на гендерно означені ролі, функції шлюбу, усталені сімейні цінності, стосунки подружжя / партнерів, відчутний смысл яких розкривається у різних смислах практик. Охарактеризовано моделі самореферентних ідентичностей, що відображають особливості взаємообумовленого конструювання автонаративів як фрагментів конструйованих практик. У такий спосіб забезпечується самоопис ідентичностей в практиках і здійснення в цьому самоописі опису нарративних історій, що увиразнюють їхні індивідуальні ціннісні смисли, відповідно до яких здійснюються дії / взаємодії та стратегії. Вони скеровують дослідницьку увагу на самореферентні ідентичності відносно тих комунікативних ситуацій, в яких вони себе сприймають, надаючи їм особистісної значущості. У процесі дослідження практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства нами з'ясовано, що стаціонарні основи утворення ідентичності на дихотомії чоловіче / жіноче змінюються на дискурсивно утворені множинні самореферентні ідентичності, «недовіра» до одного метанаративу зводиться до поліфонії різних практик, які відтворюють іншу систему норм і правил у суспільстві, забезпечуючи свою легітимність.

Відтак, в отриманих відповідях на поставлені завдання зафіксовано моделі самореферентних ідентичностей, та немає пояснення тому, що в окремих

практиках фіксуються різні комбінації моделей і типів самореферентних ідентичностей, що розглядаємо як перспективу подальших розвідок у даному напрямку.

1. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз : науч. моногр.. Луганськ : Ноулідж, 2013. 547 с.
2. Кочубейник О. М. Дискурсивні процеси: як конструюється асиметричність соціальної реальності? С. 82–96. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..pdf.
3. Кутузова Д. А. «Быть семьей»: взгляд с точки зрения социального конструкционизма». *Постнеклассическая психология. Социальный конструкционизм и нарративный подход*. 2005. № 1 (2). С. 72–93. URL: <http://narrativepsy.narod.ru/num1-2005.html>.
4. Савельева Ю. М. Соціально-філософське осмислення сімейних зв'язків в епоху мережевого суспільства: схід проти заходу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 1. С. 29–35.
5. Nedbalkova, Katerina. Rendering Gender in Lesbian Families: A Czech Case. *DeCentring Western Sexualities: Central and Eastern European Perspectives* / In Robert Kulpa and Joanna Mizieleńska (Eds.). London : Ashgate, 2011. P. 133.